

DE GROTE BRUEGEL ATLAS

DE GROTE
BRUEGEL
ATLAS

G U N T E R H A U S P I E

 | LANNOO

INHOUD

BRABANT 1525/1530

- 9 OUDSTE VERWIJZINGEN
9 TUSSEN 1525 EN 1530
- 10 **ANTWERPEN**
10 POORTER IN ANTWERPEN
- 12 **BRUEGEL**
12 BRUEGEL ALS PLAATSDAAM
14 BRUEGEL IN NOORD-BRABANT
14 TWEE MONUMENTEN
- 16 **GROTE-BROGEL**
16 BROGEL IN LIMBURG
18 **DE KINDERSPELEN**
20 BRUEGELWANDELROUTE
22 BRUEGELFIETSRUTE
- 24 **BREDA**
25 BRUEGEL VAN BREDA

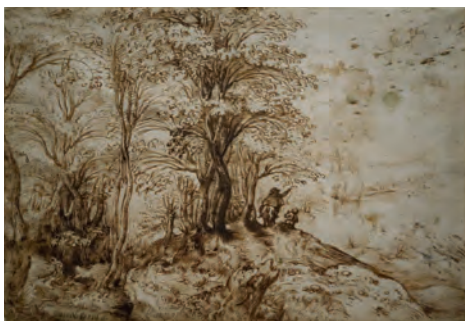
ANTWERPEN 1545-1550

- 27 EEN JEUGD IN HET VERBORGENE
27 DISCIPEL VAN PIETER COECKE VAN
AELST
27 HOOGAANGESCHREVEN ATELIER
28 MAYKEN VERHULST
30 GOUDEN EEUW
31 SPAANSE WALLEN
34 **SCHAATSENRIJDERS
BIJ DE SINT-JORISPOORT**
38 BEDRIJVIGE LOMBARDENVEST
39 KLEINE MAYKEN
40 WANDELING DOOR DE GOUDEN EEUW
VAN ANTWERPEN

MECHELEN 1550-1551

- 43 BRUEGELS WERKGEVER VALT WEG
44 BOZE MECHELSE STOFFEERDERS
44 SINT-GUMMARUS EN SINT-ROMBOUT
45 CLAUDE DORIZI EN DE GULDEN RAM
46 SINT-ROMBOUTSKATHEDRAAL
48 BRUEGELS OUDSTE BEKENDE
SCHILDERIJ
48 MAYKEN VERHULST BEMIDDELT
49 STRAAT VAN DE KUNSTENAARS
52 'T VLIENDEND PEERT
54 DE BAND MET PETER BALTENS
55 **LUILEKKERLAND**
56 VERNIELD DOOR BEELDENSTORMERS
58 WANDELING DOOR MECHELEN IN HET
SPOOR VAN BRUEGEL

ANTWERPEN 1551

- 63 HUIS SPAGNIEN
63 SCHARNIERJAAR 1551
64 GROEIENDE FAAM
64 JOORGE MANTEWAEN
66 PATROON SINT-LUCAS
68 DE BRUEGELS EN HET GILDE
68 OPRICHTING VAN DE ACADEMIE
70 LATERE LOCATIES
- 71 RIJKE KUNSTCOLLECTIE
72 VAN SINT-LUCASGILDE TOT
MUSEUM VOOR SCHONE
KUNSTEN

ITALIË 1552-1554

- 75 STUDIEREIS NAAR DE BAKERMAT
- 75 NETWERK UITBOUWEN
- 75 VERTREK IN DELENTE
- 75 REISGEZELLEN
- 76 LYON
- 78 MONT-CENIS
- 81 MILAAN

- 82 MANTUA
- 82 PALAZZO DUCALE
- 84 PALAZZO TE
- 85 MINERVA VERSUS DULLE GRIET
- 85 NOG ERG HERKENBAAR
- 86 BRUEGELWANDELING DOOR MANTUA

88 BOLOGNA

- 89 ROME
- 90 RIPA GRANDE
- 90 STAD IN WOELIG WATER
- 91 RIPA GRANDE VANDAAG
- 94 SAMEN MET GIULIO CLOVIO
- 94 GROTE BRUEGELVERZAMELING
- 96 DE TOREN VAN BABEL
- 98 BRUEGELWANDELING DOOR ROME

102 TIVOLI

- 105 BOMARZO
- 105 PARCO DEI MOSTRI
- 105 ROMEINSE CONNECTIE
- 108 DULLE GRIET EN HAAR
ITALIAANSE INVLOEDEN

- 110 NAPELS
- 110 OOG VOOR SCHEPEN
- 112 GEZICHT OP DE BAAI VAN NAPELS
- 114 BRUEGEL IN HET MUSEO DI
CAPODIMONTE
- 116 ABRAHAM BRUEGHEL
- 117 LAGO D'AVERNO

118 MESSINA

- 118 NAAR HET DIEPE ZUIDEN
- 120 ZEESTRAAT VAN MESSINA
- 121 ZEESLAG MET DE TURKEN
- 122 ABRAHAM BRUEGHEL OPNIEUW

126 PALERMO

- 126 DIEPER SICILIË IN
- 126 TRIOMF VAN DE DOOD
- 128 DE TRIOMF VAN DE DOOD
- 130 BRUEGELWANDELING DOOR
PALERMO

135 VENETIË

- 136 ALPEN
- 136 RUBENS ALPENSCHILDERIJ
- 137 SINT-GOTTHARDPAS
- 138 GROTE LANDSCHAPPEN

ANTWERPEN 1554-1563

- 141 TERUGKEER NAAR ANTWERPEN
- 141 HIERONYMUS COCK
- 142 IN DE VIER WINDEN
- 143 BRUEGEL EN COCK
- 144 DE GROTE LANDSCHAPPEN
- 146 BAASRODE
- 147 ACHTERHAVEN VAN ANTWERPEN
- 149 DORP IN DE AS GELEGD
- 149 HOF VAN PEENE
- 150 BRUEGELWANDELING DOOR
BAASRODE

- 152 PENTEKENING GEKOPIEERD
- 154 JHERONIMUS BOSCH
- 156 ANTWERPSE BUITEN
- 156 BIJ DE BOEREN IN DE KEMPEN
- 156 TEKENAAR WORDT SCHILDER
- 157 DE BOERENBRUILOFT
- 159 NEDERLANDSE SPREEKWOORDEN
- 160 NAAR DE KERMIS IN HOBOKEN
- 160 BELASTINGEN INNEN IN WIJNEGEM
- 162 VOLKSTELLING TE BETHLEHEM

164 DE ANTWERPSE OPDRACHTGEVERS

- 164 HIERONYMUS COCK
- 164 HANS FRANCKERT
- 165 DE BOERENDANS
- 166 JAN NOIROT
- 166 NICOLAAS JONGELINCK
- 167 DE KRUISDRAGING
- 170 DE OMZWERVINGEN VAN EEN
MEESTERWERK

173 BRUEGEL EN DE LIEFDE

- 173 LEUGENACHTIGE VROUW
- 173 MAYKEN COECKE
- 174 ANTWERPEN ZOALS BRUEGEL HET
KENDE

BRUSSEL 1563-1569

- 177 HUWELIJK IN DE KAPELLEKERK
- 178 HOOGSTRAAT
- 178 OMTRENT HET MANNEKEN PIST
- 178 DRIE KINDEREN
- 180 HET SCHILDERSGESLACHT BRUEGEL
- 182 DE BRUEGELS VAN HET KMSK
- 183 VEELGEVRAAGD SCHILDER
- 184 DE WIJN VAN HET SINT-
MAARTENSFEEST
- 186 DE PEDEBEEK IN HET PAJOTTENLAND
- 188 BRUEGELTOCHT DOOR HET
PAJOTTENLAND
- 190 WILLEBROEKSE VAART
- 192 OVERLIJDEN
- 193 VERGETEN EN HERONTDEKT
- 194 BRUEGELWANDELING DOOR BRUSSEL

MET PIETER BRUEGEL OP REIS

Pieter Bruegel de Oude wordt in eigen land en daarbuiten als de meest Vlaamse van de grote Vlaamse meesters gezien. Door zijn schilderijen over het alledaagse leven op het 16de-eeuwse Brabantse platteland is hij vandaag de dag voor velen een oer-Vlaams icoon. Al is dat slechts een eenzijdige benadering van de kunstenaar.

Over het leven van Bruegel weten we weinig. Met de luttele puzzelstukken waarover we beschikken, kunnen we toch een rijk en reizend bestaan samenstellen. De werken waarin Bruegel een herkenbare plek in zijn thuisstad Antwerpen of onderweg tijdens een lange reis door Italië tekent of schildert, zijn zeldzaam. Veel vaker verwerkt hij zijn reisindrukken in een nieuwe zelfgecreëerde wereld. Brabantse dorpen nestelen zich in adem-

benemende Alpenlandschappen. Bijbelse taferelen spelen zich af in zuiderse baaien.

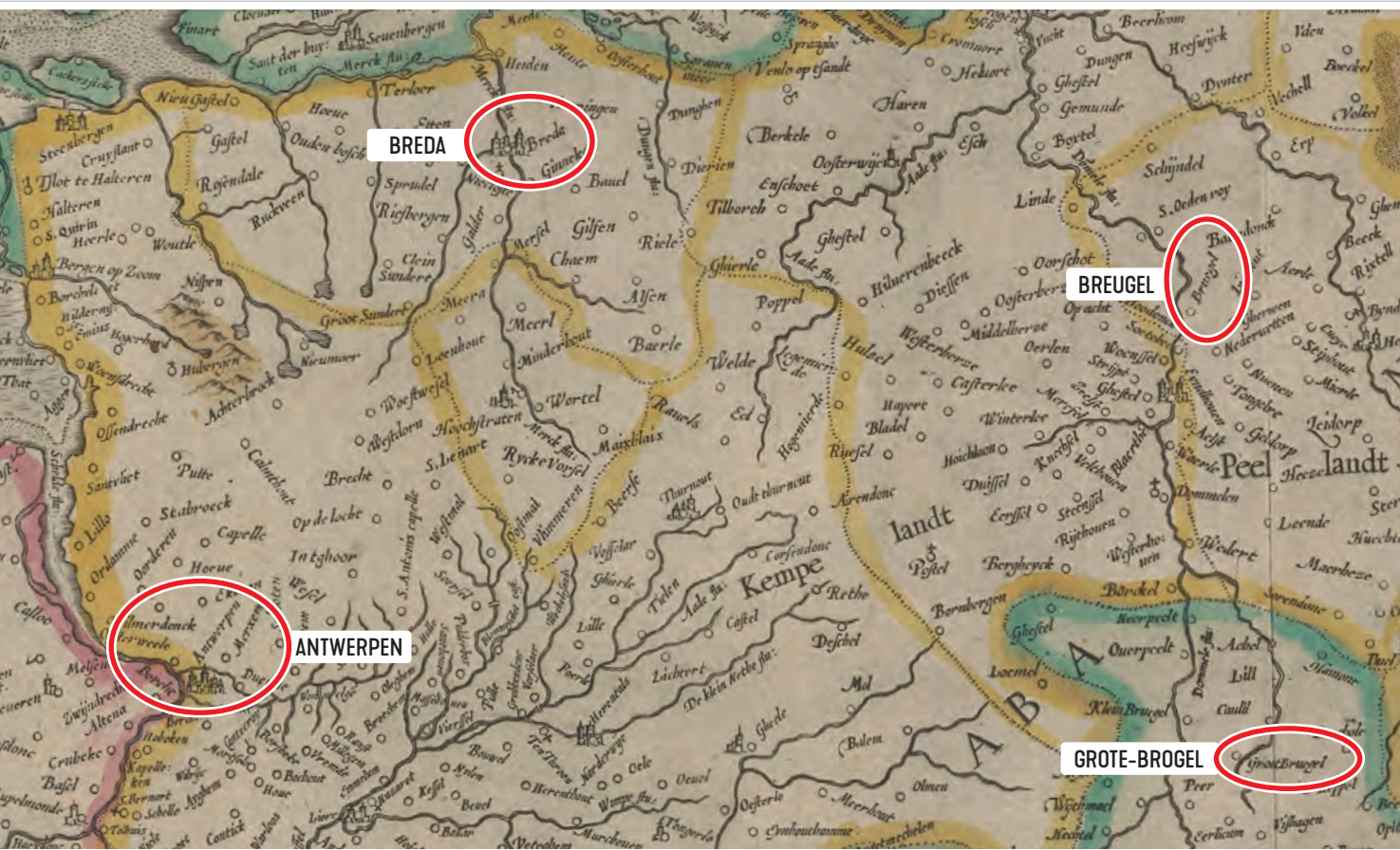
De Grote Bruegel Atlas brengt je naar die plekken waar Bruegel een spoor naliet of er zich liet inspireren. Naar de oude Brabantse kunststeden Antwerpen, Mechelen en Brussel. Naar Italië, waar hij helemaal tot in Sicilië trok. Maar ook naar het groene Vlaamse platteland. Meer dan een kunstboek, biografie of reisgids is dit een atlas die je, met Bruegel als gids, bekende of minder bekende plaatsen met een nieuwe kijk laat ontdekken. Net zoals Pieter Bruegel met zijn oog voor detail en zijn artistieke meesterschap ook de kunstwereld in de 16de eeuw nieuwe paden liet bewandelen.

Gunter Hauspie

BRABANT

1525/1530

ANTWERPEN, BREUGEL, GROTE-BROGEL OF BRED A?

Het hoofdstuk over de geboorte van Pieter Bruegel is niet het meest papierverslindende uit zijn biografie. Wat we erover weten is in één woord samen te vatten: niets. Nergens in een archief is er een spoor terug te vinden. Op zijn grafmonument in de Kapellekerk in Brussel lees je geen verwijzing naar zijn geboortjaar of leeftijd. Zelf was Bruegel ook niet erg vrijgevig in het meedelen van zijn personalia. Sterker nog, er is geen enkele brief van of aan hem bewaard gebleven. Niets weten we over Bruegel dat we uit de eerste hand van hem kregen – behalve de informatie die zijn werken verschaffen. Kunsthistorici moeten puzzelen met de weinige stukjes die tijdgenoten of anderen aanreiken. Omdat we weinig met stellige zekerheid over zijn leven en persoonlijkheid kunnen poneren, hangt er rond Pieter Bruegel een zweem van raadselachtigheid.

OUDEST VERWIJZINGEN

De oudste schriftelijke verwijzing naar het bestaan van Pieter Bruegel die tot nu toe in de archieven teruggevonden werd, dateert van 1551. Uit de bewaarde ledenlijsten van het Sint-Lucasgilde van Antwerpen, de Liggeren, blijkt dat een zekere Peeter Brueghels in dat jaar een van de tweeëntwintig nieuwe vrijmeesters is die toetreden tot het gilde. Het Sint-Lucasgilde is de beroepsvereniging van schilders en andere kunstenaars van de stad. Ze behartigt hun belangen en ziet toe op de kwaliteit van de kunst die haar leden maken. Ook het opleiden van nieuwe leden behoort tot haar taken. Binnen de Antwerpse stadsmuren mochten alleen leden van het Sint-Lucasgilde de schilderijen verkopen.

Een halve eeuw later pent de kunsthistoricus Karel van Mander (1548-1606) de eerste korte biografie over Pieter Bruegel neer. *Het Schilder-Boeck* van Van Mander uit 1604 is tot op de dag van vandaag een gerespecteerd naslagwerk met biografieën van schilders uit voornamelijk de Nederlanden en Italië. We vinden er de oudste biografische beschrijving van Pieter Bruegel. Die is in het jaar van uitgave van *Het Schilder-Boeck* al enkele decennia overleden. Toen Bruegel stierf, was Van Mander twintig jaar oud. De auteur kan de details uit de levenswandel van Bruegel daarom waarschijnlijk niet van de schilder zelf hebben. Toch blijken de levens-

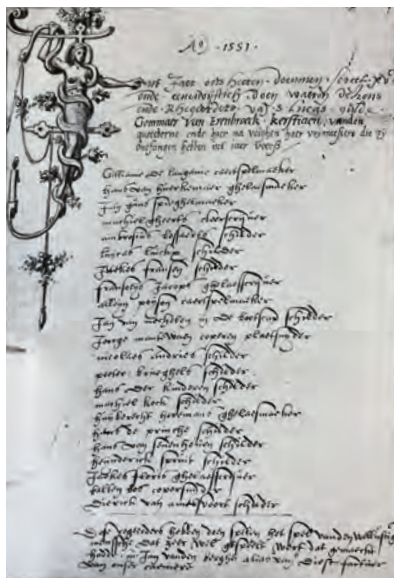
beschrijvingen vrij accuraat te zijn. Daarin lezen we dat de schilder geboren is in een dorp in Brabant. Tot dat oude hertogdom Brabant behoren naast Antwerpen ook de stad Breda en het dorp Breugel. Samen met het niet in Brabant gelegen Grote-Brogel zijn het de locaties die in aanmerking komen als geboorteplaats van Pieter Bruegel.

TUSSEN 1525 EN 1530

Op basis van de notitie in de Liggeren is er onder historici eensgezindheid ontstaan over Bruegels geboortedatum, of beter geboorteperiode. Ze situeren die tussen 1525 en 1530. Nieuwe leden treden doorgaans toe tot het Sint-Lucasgilde in de leeftijd tussen 20 en 25 jaar. Andere beroemde leden als Peter Paul Rubens, Antoon van Dyck en Jacob Jordaens zijn dan respectievelijk 21, 19 en 21 jaar. Bruegels leermeester Pieter Coec-

ke van Aelst wordt ingeschreven op zijn 25ste. Kijken we naar Pieters zonen, dan is Pieter Brueghel de Jonge 20 jaar en Jan Brueghel de Oude 29 jaar. Jans hogere leeftijd valt te verklaren door een lange reis naar Italië die hij gedurende de zeven jaar daarvoor maakte. Kleinzoon Jan Brueghel de Jonge is 24 jaar. Een gebruikelijke leeftijd van 20 à 25 jaar bij toetreding tot het gilde is dus verdedigbaar. Trekken we die leeftijd af van 1551/1552, dan komen we min of meer uit op een geboortjaar tussen 1525 en 1530.

- In 1551 vermelden de Liggeren van het Sint-Lucasgilde dat Peeter Brueghels toetreedt tot de vereniging. Het is de oudste vermelding van het bestaan van de schilder.
- Karel van Mander wijdt in 1604 twee pagina's aan de levensbeschrijving van Pieter Bruegel.

ANTWERPEN

POORTER IN ANTWERPEN

Een geboorteperiode is er dus, maar hoe zit het met de geboorteplaats? Het feit dat Bruegel in 1551 vrijmeester wordt in Antwerpen, betekent niet automatisch dat hij in de Scheldestad geboren is, hoewel er redenen zijn om te geloven van wel. Alleen poorters mogen toetreden tot het Sint-Lucasgilde. Een poorter is een persoon die

het recht heeft om binnen de muren en poorten van een stad te wonen. Daaruit vloeien een aantal rechten voort die andere inwoners niet bezitten. Bruegel is in 1551 dus zo'n poorter. Het poorterschap verwerf je wanneer je in de stad geboren bent. Dat wijst erop dat Bruegel – tenminste misschien – in Antwerpen het levenslicht zag. Het poorterschap kan immers

ook aangevraagd worden door mannen van buiten de stad. Dat heeft wel wat voeten in de aarde en het kost geld. Bruegels leermeester Pieter Coecke van Aelst bezit bijvoorbeeld het Antwerpse poorterschap wanneer hij in 1527 toetreedt tot het Sint-Lucasgilde. We weten echter dat hij in Aalst geboren werd. Zou het Pieter Bruegel ook zo vergaan kunnen

zijn? De stadsarchieven zouden uitsluitsel kunnen geven. In geen enkel document duidt echter de naam van Pieter Bruegel op aan wie het poorterschap toegekend zou zijn. Mogen we daaruit concluderen dat Bruegel al sinds zijn geboorte een Antwerpse ingezetene was? Misschien.

Prent van Antwerpen van Lodovico Guicciardini uit 1567. Wie binnen de stadsmuren geboren werd, kwam in de 16de eeuw in aanmerking voor het poorterschap in Antwerpen.

BREUGEL

BREUGEL ALS PLAATSNAAM

In de zoektocht naar de geboorteplaats van Pieter Bruegel loont het om stil te staan bij de familienaam. Bruegel verwijst naar een toponiem, namelijk naar de plaats Breugel. Het is in die tijd niet ongebruikelijk dat familienamen verwijzen naar de plaats waaruit men afkomstig is. Op hetzelfde blad in de *Liggenen* waar we de naam *Peeter Brueghels* vinden, lezen we als

namen van de andere nieuwe vrijmeesters onder andere Luickx, Van Mechelen, Bos en Van Sevenhoven. Die verwijzen allemaal naar een toponiem. Je kunt er niet uit afleiden of schilder Luycas Luickx werkelijk in Luik geboren werd of dat hij zijn naam erfde van zijn vader, die al langer in Antwerpen woonde. Hetzelfde geldt voor Pieter Bruegel. We weten dat zijn zonen en kleinzonen ook Bruegel/Brueghel

zullen heten, maar van zijn voorvaderen weten we niets. Heetten zij ook Bruegel? Woonden zij al in Antwerpen? Of koos Pieter zelf zijn achternaam omdat hij als boreling in het dorpje Breugel ter wereld kwam? Misschien wilde hij zo de band met zijn geboorteplaats benadrukken nadat hij zich in de wereldstad Antwerpen gevestigd had. Uitzonderlijk zou dat niet zijn. Zijn leermeester Pieter Coecke voegde

In 1996 wordt deze koperen buste van Pieter Bruegel bij het Pieter Brueghelplein geplaatst.

In 1926 is auteur Felix Timmermans de initiatiefnemer van de oprichting van dit Bruegelmonument.

‘Pieter Brueghel, den welcken is geboren niet wijt van Breda, op een Dorp, gheheeten Brueghel’

UIT HET SCHILDER-BOECK VAN KAREL VAN MANDER, 1604

‘van Aelst’ toe aan zijn achternaam om zo zijn afkomst te benadrukken. Samen met Bruegel trad in 1551 ook een zekere Joorge Mantewaen toe tot het Sint-Lucasgilde. Kort voordien was deze Italiaan uit Mantua als Giorgio Ghisi in Antwerpen aan-

gekomen. In Mantua hield de familienaam Mantewaen totaal geen steek – iedereen kwam er immers uit Mantua – maar in Antwerpen wel. Daar werd Ghisi gewoon Mantewaen. Met familienamen kon je nog schipperen in de 16de eeuw.

BRUEGEL VERSUS BREUGEL

In de 16de-eeuwse bronnen treffen we de schrijfwijze *Bruegel* en *Breugel* aan, zowel voor de familienaam als het toponiem. Dat kan. In het Middelnerlands (13de-16de eeuw) is de spelling immers nog niet eenvormig maar gebeurt op het gehoor. De spelling was dus nagenoeg fonetisch: *hont, kint, tfolc, ic gevem*. De klank [ø:], zoals in ‘deur’, wordt in die periode als *eu* maar ook als *ue* geschreven. *Breugel* en *Bruegel* zijn dus spellingvarianten die hetzelfde uitgesproken worden. Tegenwoordig vind je deze oude Middelnerlandse schrijfwijze soms nog terug in familienamen, zoals De Muelenaere, Anthuenis of Mues.

BREUGEL IN NOORD-BRABANT

Dankzij *Het Schilder-Boeck* van Karel van Mander weten we dat Breugel niet ver van Breda te vinden is. Van Mander schrijft dat we Pieter Bruegels wortels moeten zoeken ‘in Brabant in een onbekent Dorp onder den Boeren’. Breugel dus, ‘den welcken is geboren niet wijt van Breda, op een Dorp, gheheeten Brueghel, welks naem hy met hem ghedraghen heeft, en zijn naecomelingen ghelaten’.

Breugel is een dorp in de Nederlandse provincie Noord-Brabant. Het vormt tegenwoordig samen met buurdorp Son de administratieve gemeente Son en Breugel. In de 16de eeuw beslaat Noord-Brabant, samen met de huidige Belgische provincies Antwerpen, Vlaams-Brabant, Waals-Brabant en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, min of meer het gebied van het toenmalige hertogdom Brabant. Antwerpen behoorde in dat oude Brabant samen met Brussel en 's-Hertogenbosch tot de voornaamste steden. Tot daar klopt de beschrijving van Karel van Mander dus. Breugel ligt echter ruim vijftig kilometer ten oosten van Breda. Of dat nog onder de noemer ‘niet wijt’ valt, zoals Karel van Mander poneert, is voor discussie vatbaar, zeker als grote steden als 's-Hertogenbosch (30 km) en zeker Eindhoven (10 km) opmerkelijk dichterbij liggen. Eindhoven bezit in de 16de eeuw echter lang niet de luister van Breda. Het was nooit een van de voorname Brabantse steden, zoals Breda en 's-Hertogenbosch wel waren. In het begin van de

17de eeuw weten vast veel meer lezers waar ze Breda, en dus Breugel, moeten situeren dan Eindhoven. Misschien heeft Van Mander daar rekening mee gehouden?

In Breugel halen ze vandaag de dag hun schouders op. Er heerst weinig animo voor de vraag of hun dorp een van de belangrijkste schilders uit de 17de eeuw voortbracht of niet. Op een steenworp van Eindhoven is het een groene woongemeente. De twee gemeentekernen Breugel en Son worden van elkaar gescheiden door de groene vallei van de Dommel. Die kleine rivier ontspringt in Limburg in de buurt van Peer en vormt in 's-Hertogenbosch samen met de Aa de Dieze. De Dommel meandert nog steeds fraai door het Breugelse landschap. Zonder veel moeite zie je in je verbeelding Pieter Bruegel er zijn schildersezels neerpoten om het land en zijn bewoners te portretteren.

TWEE MONUMENTEN

In Breugel ligt het Pieter Brueghelplein. Je rijdt er zo voorbij, want het lijkt eerder een kruispunt. Zonder het goed te beseffen passeer je zo ook de twee monumenten die er ter ere van Pieter Bruegel opgericht werden. Het oudste is een hardstenen herdenkingszuil uit 1926. Die wordt geplaatst ter herinnering aan de 400ste geboortedag van Pieter Bruegel. Opvallend is dat het monument er kwam op initiatief van Felix Timmermans (1886-1947). Deze Vlaamse schrijver verdiept zich in die jaren in het leven en het werk

van de schilder. Hij houdt ook de feestrede in Breugel. Voor Timmermans was het zonneklaar dat de wieg van Bruegel in dit Brabantse dorp stond. De gebeitelde letters in het monument zijn wat verweerd, maar laten zich nog als volgt lezen: ‘Aan zijn grooten zoon Pieter Bruegel den oude, schilder bij uitnemendheid van Brabants land en volk, het herdenkend, Breugel, ± 1515-1569’. In 1928 zal Timmermans zijn geromantiseerde biografie *Pieter Bruegel, zoo heb ik u uit uw werken geroken* publiceren. Dit boek brengt de dan wat vergeten schilder Pieter Bruegel in Vlaanderen weer onder de aandacht. Aan de overzijde van de Stakenburgstraat bevindt zich op een hardstenen sokkel een bronzen buste van Pieter Bruegel uit 1996. Als opschrift staat er alleen summier de naam en het geboorte- en sterfjaar van de schilder. Hier wordt als geboortjaar 1525 vermeld, terwijl aan de overzijde van de straat 1515 te lezen staat.

Buiten de naam van een plein en de twee monumenten verwijst amper iets naar Pieter Bruegel. Er is nog een tennisvereniging Pieter Brueghel en de Boerderij Breugel. In tegenstelling tot wat je zou denken, is die laatste een sociaal en cultureel centrum.

GROTE-BROGEL

De verwijzing van Karel van Mander heeft ook historici in Grote-Brogel wakker geschud. Grote-Brogel is tegenwoordig een deelgemeente van het stadje Peer in Belgisch-Limburg. Peer noemt zich Bruegelstad en bezit een Bruegelhuis met een Bruegelmuseum. Je kunt er een Bruegelroute fietsen. Onderweg stap je af in de Bruegelhoeve. Voor kinderen is er een Bruegelwandeleroute. De reden voor zoveel Bruegelvertier is simpel: in Peer is men ervan overtuigd dat Pieter Bruegel in Grote-Brogel geboren werd.

BROGEL IN LIMBURG

De stap terug van Grote-Brogel naar Breugel is niet zo groot. In de 15de eeuw wordt het dorp inderdaad als Breugel of Bruegel in archieven teruggevonden. Pas vanaf de 16de eeuw voegt men soms maar nog niet altijd het voorvoegsel 'groot' toe. Daarmee onderscheidt het Kempense dorp zich van het naburige Kleine-Brogel.

Karel van Mander situeerde Breugel 'niet wijt van Breda'. Grote-Brogel bevindt zich in vogelvlucht ruim zeventig kilometer van Breda. Dat is toch een aardige afstand voor een 17de-eeuwse reiziger. Reis je echter oostwaarts, dan stoot je na zes kilo-

meter al op Bree. Deze kleine middeleeuwse stad was omgracht en omwald. Bree duikt in documenten ook op onder de naam Brede, zelfs Brea, en één keer in een Latijnse tekst, jawel, als Breda. Hoewel, die laatste notitie dateert van een eeuw na Bruegels geboorte. Is dit een sluitend bewijs dat Karel van Mander niet Breugel bij Eindhoven maar Grote-Brogel bij Bree bedoelde? De 16de-eeuwse staatkunde voedt toch de twijfel. Van Mander sprak over Brabant. Grote-Brogel, Peer en Bree behoorden in de 16de eeuw tot het graafschap Loon. Dat maakte tijdens het ancien régime integraal deel uit van het

prinsbisdom Luik. De hertog van Brabant had daar nooit iets in de melk te brokkelen. Brabant was het buitenland voor een inwoner van Loon. Dat Karel van Mander Brabant en Loon of Luik onderling zou verwarren, is klein. Het is net zoiets als vandaag de dag België een deel van Nederland noemen. Kenners in Peer wijzen erop dat het landbouwgereedschap dat Bruegel schilderde typische kenmerken zou vertonen van werktuigen waarmee in Loon het land noest bewerkt werd – en niet in Brabant. Langs de Bruegelfietsroute werden reproducties van Bruegels schilderijen geplaatst waarin men landschapsele-

menten zou herkennen. En verder is er ook nog het Ooievaarsnest. Volgens de plaatselijke overlevering werd Pieter Bruegel in deze hoeve in de Hoogstraat geboren. Een overlevering weliswaar zonder enig materieel bewijs. De connectie tussen Bruegel en Peer blijft een huwelijk van veel gissingen en veronderstellingen, maar het is een te mooie voorzet om hem toeristisch niet in te koppelen.

BRUEGELMUSEUM

In een statig pand op de Markt in Peer heeft de stad het Bruegelmuseum ingericht. Het is de enige plek waar je de veertig schilderijen die Pieter Bruegel schilderde op ware grootte kunt bewonderen. Uiteraard zijn het allemaal reproducties. De originelen hangen in gerenommeerde musea in Antwerpen, Brussel, München, Wenen, Berlijn, Madrid, Napels, Rome en elders. Het is een lovenswaardig idee om het werk van Bruegel op deze manier te ontsluiten. De bijbehorende informatie van de audiogids biedt een goede introductie tot de persoon en het leven van Bruegel, zijn visie op kunst en maatschappij.

De kinderspelen

In 1560 verwerkt Bruegel in dit schilderij tachtig kinderspelen. Die worden uitgebeeld door 242 figuren. Opvallend is dat de spelende kinderen het uiterlijk van kleine volwassenen hebben. Wil Bruegel op deze manier een diepere boodschap meegeven? Vindt hij dat volwassenen hun tijd verdoen met kinderachtig gedrag? Of is het toch een ode aan de onbezonnen kindertijd? In elk geval verschaft dit schilderij een schat aan informatie over hoe kinderen in de Lage Landen zich vermaken in de 16de eeuw. Voor sommige spelletjes is geen speelgoed nodig (kopjeduikelen, haasje-over, zakdragen). Andere worden gedaan in de vrije natuur (boomklimmen, zwemmen met de varkensblaas). Elders bootsen de kinderen grote mensen na (bruidsstoet, doopstoet, winkeltje). Wanneer er wel speelgoed nodig is, hebben de kinderen of hun ouders dit vaak zelf gemaakt (bikkelen met de kootbeentjes van een schapenpoot, met de pop spelen, hoepelen). De pop is een stuk hout met stof eromheen. De hoepel is de ring van een ton. Speelgoed kopen was enkel weggelegd voor rijke gezinnen, zoals een stokpaardje.

Pieter Bruegel, 1560,
Kunsthistorisches Museum, Wenen.

In Peer voert een kindvriendelijke Bruegelwandering van circa vier kilometer rond het vakantiedomein Erperheide. Onderweg zijn er zes nagebouwde speeltoestellen uit het schilderij *De kinderspelen*:

- 1** Op het kelderluik lopen **4** De rekstok
- 2** Haasje-over springen **5** Het kootspel
- 3** De ton **6** Boomklimmen

Kinderen kunnen er zich uitleven op dezelfde manier als hun leeftijdsgenoten uit de 16de eeuw dat deden.

4

1

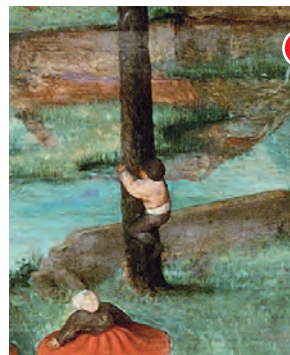
2

5

3

6

